

9. Ob Ustave universiteta sviatogo Vladimira // Sbornik postanovleniy po Ministerstvu narodnogo prosvescheniya (1825-1855). – SPb. : Tipografiya Imperatorskoy Akademii nauk, 1864. – T. 2. – Otd. 1 (1825-1839). – Stb. 482-498.

10. Ob uchrezhdenii v universitetah osoboy kafedry pedagogii // Sbornik postanovleniy po Ministerstvu narodnogo prosvescheniya (1825-1855). – SPb. : Tipografiya V. S. Balasheva, 1876 (Izdanie vtoroe). – T. 2. – Otd. 2 (1840-1855). – Stb. 1225-1228.

11. Obstchiy Ustav imperatorskih rossiyskih universitetov // Sbornik postanovleniy po Ministerstvu narodnogo prosvescheniya (1825-1855). – SPb. : Tipografiya Imperatorskoy Akademii nauk, 1864. – T. 2. – Otd. 1 (1825-1839). – Stb. 742-769.

12. Petrov F. A. Formirovanie sistemy universitetskogo obrazovaniya v Rossii: Stanovlenie sistemy universitetskogo obrazovaniya v pervye desyatletiya XIX veka / F. A. Petrov. – M. : Izdatelstvo Moskovskogo universiteta, 2002. – 815 s.

13. Ustavy imperatorskih Moskovskogo, Harkovskogo i Kazanskogo universitetov // Sbornik postanovleniy po Ministerstvu narodnogo prosvescheniya (1802-1825). – SPb. : Tipografiya Imperatorskoy Akademii nauk, 1864. – T. 1. – Stb. 264-301.

14. Ship N. A. Intelligentsia na Ukraine (XIX v.). Istoriko-sotsiologicheskii ocherk / N. A. Ship. – K. : Institut istorii Ukrainy, 1991. – 172 s.

15. Shtaty imperatorskih universitetov: Moskovskogo, Harkovskogo i Kazanskogo // Sbornik postanovleniy po Ministerstvu narodnogo prosvescheniya (1802-1825). – SPb. : Tipografiya Imperatorskoy Akademii nauk, 1864. – T. 1. (Shtaty i prilozheniya). – S. 12.

16. Shulgin V. Y. Istoriya universiteta Sv. Vladimira / V. Y. Shulgin. – SPb. : 1860. – 230 s.

17. Eymontova R. G. Russkii universitet na grani dvuh epoh: Ot Rossiya krepstnoy k Rossii kapitalisticheskoy / R. G. Eymontova. – M. : Nauka, 1985. – 350s.

18. Yurchenko L. P. Razvitie pedagogiki vysshey skoly v Harkovskom universitete (1805-1861 gg.). Diss. na soisk. uch. st. k.p.n. po spets. 13 00 01. Harkov, 1981. – 192 s.

Zhoo V. V., assistant of the Department of Political Science, Sociology and Law, National University of Food Technologies (Ukraine, Kiev), sluggers73@gmail.com

The activity of pedagogical institutes and of chairs for pedagogics in the universities of Naddniprovska Ukraine in the pre-reform time of XIX century

The purpose of the article is to explore the problems of functioning of pedagogical institutes and of chairs for pedagogics in the universities of Naddniprovska Ukraine in the time of their foundation and development. Their role in the process of preparation and education of qualified pedagogues for elementary, secondary and high school in Ukraine in pre-reform time of XIX century is under consideration as well. The data concerning social positions of the pedagogical institutes' graduates and professors of the period, the information about their professional level are represented in the article to illustrate the whole picture of the place and role of listed institutions within the educational system of Russian Empire. The important question reflected in the article is the influence of Statutes for universities onto pedagogical institutes and chairs for pedagogics. The quality of education in Kharkiv and Kyiv imperial universities is analyzed simultaneously.

Key words: pedagogical institutes, chairs for pedagogics, Kharkiv university, Kyiv university, Statutes for universities, pedagogical activity.

Жук В. В., ассистент кафедры политологии, социологии и права, Национальный университет пищевых технологий (Украина, Киев), sluggers73@gmail.com

Деятельность педагогических институтов и кафедр педагогики в университетах Поднепровской Украины в дореформенный период XIX в.

Целью статьи было исследовать проблемы функционирования педагогических институтов и кафедр педагогики в университетах Поднепровской Украины в период их становления и развития. В статье исследуется роль пединститутов и кафедр педагогики в процессе подготовки и воспитания квалифицированных педагогических кадров для учебных заведений высшего, среднего и начального образования на украинских землях в дореформенный период XIX в. Приводятся данные о социальном статусе воспитанников тогдашних педагогических институтов. Подаются сведения о профессорах и преподавателях, которые работали в пединститутах и замещали кафедры педагогики, а также рассматривается их профессионально-квалификационный уровень. Определяется влияние университетских уставов на процесс функционирования пединститутов и кафедр педагогики в университетах. Анализируется качество обучения в педагогических институтах при Харьковском университете и Киевском университете св. Владимира в дореформенный период XIX в.

Ключевые слова: педагогические институты, кафедры педагогики, Харьковский университет, Киевский университет, университетские уставы, педагогическая деятельность.

* * *

УДК 94(477.43/44)“1914/1917”

Герасимов Т. Ю.

кандидат исторических наук, докторант кафедры истории та культуры Украины, Винницкий державний педагогічний університет ім. Михайла Коцюбинського (Україна, Вінниця), timger84@gmail.com

ЕЛЕКТРОПОСТАЧАННЯ МІСТ ПОДІЛЬСЬКОЇ ГУБЕРНІЇ В РОКИ ПЕРШОЇ СВІТОВОЇ ВІЙНИ (СЕРПЕНЬ 1914 Р. – ЛЮТИЙ 1917 Р.)

На основі архівних документів та періодичної преси проаналізовано особливості здійснення електропостачання подільських міст у роки Першої світової війни в контексті дослідження міської повсякденної історії регіону. Встановлені об'єктивні та суб'єктивні чинники, що негативно позначалися на процесі виробництва електроенергії та поширення електричних мереж для потреб населення міст Подільської губернії. Охарактеризовано діяльність місцевих органів самоврядування щодо забезпечення електростанцій сировиною та технічним устаткуванням. Висвітлені заходи місцевої влади, спрямовані на регулювання міського вуличного електричного освітлення. Показані неодноразові спроби винницького муніципалітету посилити виробничі потужності міської електростанції протягом досліджуваного періоду.

Ключові слова: електроенергія, електростанція, освітлення, повсякденність, Поділля, Перша світова війна.

Світова війна 1914–1918 рр. стала першим в історії людства збройним конфліктом, що мав тотальний вплив на воюючі держави. Для досягнення поставлених політичних цілей вони мобілізували не лише солдатів, офіцерів, військово-промисловий комплекс, а й усі матеріальні та духовні ресурси населення. Саме тому в західній історіографії щодо Першої світової війни нерідко вживають термін “total war” [1, с. 38]. Не є винятком і проблема електропостачання міст Подільської губернії, яка в досліджуваній нами період безпосередньо була пов'язана з економікою Російській імперії й виступала в якості своєрідного індикатора її життєздатності.

Саме в соту річницю від початку Першої світової війни військово-політичні події на сході України призвели до критичного стану у вітчизняній енергетичній галузі. Це стало наслідком російської окупації частини Донбасу, на якій видобувають кам'яне вугілля, необхідне для роботи українських теплових електростанцій. Оскільки нестача сировини призвела до скорочення виробництва електроенергії в Україні, наприкінці 2014 р. влада змушена була вдаватися до так званих віялових відключень, які створювали чималі незручності для українських громадян. Таким чином, як і 100 років тому, уряду доводиться пристосовувати енергетичну систему до нових обставин, шукаючи альтернативні джерела для постачання сировини.

У радянській та сучасній українській історіографії проблема забезпечення міст електроенергією в роки Першої світової війни здебільшого висвітлена опосередковано, в рамках економічної історії, зокрема це стосується енергетичної галузі [2] та залізничного транспорту [3]. Повсякденний ж аспект електропостачання епізодично згадується в дослідженні О. Вільшанської [4] та в колективній праці подільських істориків, присвяченій історії м. Вінниця [5].

Метою статті є з'ясування особливостей повсякденного життя міст Подільській губернії в умовах воєнного часу в 1914–1917 рр. крізь призму дослідження проблеми їхнього електропостачання. Задля цього автором використано матеріали з тогочасної подільської газетної періодики, а також державних архівів Вінницької та Хмельницької областей.

Електричне освітлення на вулицях та в будинках подільських міст почало з'являтися на початку XX ст., успішно витісняючи традиційні газові лампи та ліхтарі. Електрифікація губернії розпочалася в 1902 р. зі Жмеринки – важливого залізничного вузла тогочасної Російської імперії. Впродовж 1911 – 1913 рр. електростанції з'явилися в Проскурові, Кам'янці–Подільському, Вінниці, Балті та Могилеві–Подільському [6, с. 325–326]. В залежності від типу обладнання, паливом для станцій слугували вугілля та нафта, котрі тоді постачали з донецького вугільного басейну та азербайджанських нафтових свердловин відповідно. Тож, з огляду на їхнє неблизьке розташування та повну автономність через зрозумілу відсутність бодай якої–небудь єдиної енергетичної системи, якість роботи подільських електростанцій безпосередньо визначалася налагодженістю залізничного сполучення в державі. Як буде видно далі, саме логістика, що в умовах милітаризованої економіки передбачала пріоритетне транспортування енергоресурсів для підприємств оборонної галузі, в роки Першої світової війни стала найбільшою загрозою для здійснення електричного освітлення подільських міст.

Хоча вступ Російської імперії у війну завадив вінницькій управі отримати попередньо замовлений агрегат для посилення потужності місцевої електростанції [7, с. 2], загалом у 1914 р. процес виробництва електричної енергії Подільської губернії відбувався без помітних ексцесів. У Кам'янці–Подільському навіть приєднували до мережі нових абонентів. Так, тієї осені на сторінках місцевої газети “Подольнин” була розміщена реклама під промовистими гаслами “Тільки електрика!”, “Геть смердючий і брудний гас!”, “Геть бруд, кіптяву та сажу!”. В ній, зокрема йшлося про економічну вигоду від підключення до кам'янецької електромережі, що гарантувала родинному бюджету 50% економії та значно кращу якість освітлення [8, с. 4]. В листопаді того року, з подібних міркувань, до міської електростанції було приєднано будівлю місцевої жіночої двокласної школи [9, с. 3].

Проте вже за рік у справі освітлення міст почали проявлятися негативні тенденції. Так, упродовж майже всього 1915 р. Вінниці не вдавалося отримати жодного вагону кам'яного вугілля. При тому цікаво, що причина полягала не лише в проблемі з його транспортуванням залізницею з місць видобування, а й у надмірній балакучості однієї з місцевих посадових осіб. Певно, з метою вислужитись перед владою, чиновник самовпевнено доводив непотрібність для міста вугілля, котре, на його думку, мали успішно замінити дрова. Внаслідок тієї “диверсії” вінницькій управі не вдалося отримати 25 вагонів для місцевих потреб, які їй вдалося

виклопотати з чималими зусиллями. Частина вугілля могла надійти до електростанції [10, арк. 137].

Уже в січні 1915 р. згадані перебої із постачанням сировини для Вінниці призвели до вимушеного встановлення лампочок розжарювання на більшості вулиць міста замість вугільних дугових ліхтарів [11, с. 2]. Очевидно, таке рішення місцевим можновладцям далось непросто, оскільки приєднання нових абонентів до електромережі від початку війни припинилося [12, с. 2]. Таким чином, навантаження на дизель–мотор вінницької електростанції, що працював на відносно доступнішій тоді нафті, ще більше зросло, й виробництво енергії здійснювалося майже цілодобово [13, арк. 10зв]. З метою економії, електричне освітлення вулиць припинялося опівночі, хоча раніше ліхтарі працювали до 2–ої год. ночі [5, с. 78]. Оскільки темні вулиці аж ніяк не сприяли підтриманню правопорядку на належному рівні, в квітні того року начальник поліції Вінниці просив міському голову продовжити роботу вуличних ліхтарів до 4–ї год. ранку. “Темрява дає змогу процвітати злочинності, особливо у похмурі ночі”, – зазначалося в зверненні головного поліцейського міста. – “Користуючись нею, злодії мають повну можливість пробиратись по неосвітленим вулицям і проникати в будинки, будучи не поміченими постовими городовими, якими б ті не були уважними” [14, арк. 31]. Подібний діалог між правоохоронними органами та міською владою мав місце взимку наступного року в Жмеринці. Відповідь місцевої думи на запит повітового голови поліції про продовження освітлення міських вулиць до ранку була негативною й містила навіть докір поліцейським за незадовільне виконання своїх обов'язків [15, арк. 38].

Загалом упродовж 1915 р. вінницький муніципалітет значну увагу приділяв необхідності придбання нового устаткування для міської електростанції, оскільки наявних потужностей для задоволення зростаючих потреб у енергії вже не вистачало. Тому вінницькій управі доводилося постійно відмовляти приватним особам та різним установам у підключенні до міської електромережі, на що останні підштовхували високі ціни на гас. Аргументація базувалася на переважанні агрегатів станції та неможливості збільшення виробництва енергії через загрозу псування дизеля–мотору з неминучим подальшим позбавленням світла цілих ділянок міста [12, с. 2]. Крім того, нестача електроенергії ставила під загрозу якість трамвайного руху у Вінниці [5, с. 100]. Для покращення роботи електростанції необхідно було закуповувати нове устаткування, з приводу чого гласні вінницької думи впродовж року неодноразово розглядали усі доступні варіанти. Серед них обговорювалися можливості придбання дизельного двигуна [16, с. 2] та парового локомотива системи Вольф [17, с. 2; 18, с. 2]. При чому обмеженість міського бюджету створювала дилему вибору типу двигуна, в залежності від роду палива: кам'яного вугілля чи нафти. Окрім врахування проблеми з їхнім постачанням, доводилося брати до уваги витрати як на закупівлю, так і на вартість експлуатації. Тому досить цікавою та перспективною виглядала ідея використання енергії води з р. Південного Бугу, для чого восени 1915 р. до Вінниці запросили шведського інженера. Після проведених

дослідів іноземний фахівець дійшов висновку про спроможність річки забезпечувати потужність водяного двигуна на рівні 900–1350 кінських сил, що значно перевищувало можливості традиційних агрегатів [19, с. 2]. Однак втілення проекту будівництва гідроелектростанції розпочалося лише на початку 20–х рр. [5, с. 166].

Історія електропостачання міст Подільської губернії в 1915 р. була позначена ще одним важливим епізодом. Після поразки російських військ у Галичині в червні того року [20, с. 48], 2 вересня очільники правобережних губерній отримали від військової влади інструкції щодо проведення евакуації місцевих підприємств та установ. Хоча в запланованих заходах і передбачалося вивезення устаткування з місцевих електричних станцій разом із мідними проводами, усе ж таки система благоустрою міст не підлягала застосуванню сумнозвісної тактики “випаленої землі”. Так, міські водогони та пожежні обози залишалися в недоторканості [21, арк. 59, 67]. Більше того, 25 вересня управа м. Проскурова запропонувала подільському губернатору не евакуювати міську електростанцію з персоналом та необхідними для неї паливними матеріалами через відсутність у місті запасів гасу для освітлення [22, арк. 74].

У 1916 р. проблеми з електропостачанням міст Подільської губернії все більше поглиблювались. Високі ціни на сировинний матеріал для електростанцій та труднощі з його отриманням, фінансова обмеженість місцевих бюджетів і нестача кваліфікованого робочого персоналу призводили до призупинення реалізації попередньо розроблених планів щодо вдосконалення та здешевлення міського освітлення. В червні того року було прийнято остаточне рішення про відмову від здійснення електрифікації Гайсина, хоча будівництво станції зупинилося ще на самому початку війни. Для того, щоб збудовані приміщення не простоювали марно, керівництво міста віддало їх на потреби біженців до найближчої зими. Встановлені ж на міських вулицях стовпи мали залишатися без електричного проводу та кабелю до завершення військових дій [23, арк. 178].

Восени інтенсивність роботи вінницької електростанції досягла критичної межі. Чергові спроби міської влади посилити потужності підприємства завершувалися невдачею через надзвичайно високі ціни на потрібне устаткування. Це, наприклад, стосувалося дизельного двигуна, розташованого в Баку, про продаж якого управа дізналася з газети “Русское слово”. Тамтешні продавці визначили вартість товару в розмірі 170 тис. руб., що майже втричі перевищувало заплачену вінничанами суму за аналогічний двигун для місцевої електростанції в 1913 р. [24, с. 2]. У період скорочення світлового дня міська влада наполегливо просила місцеве населення економити електроенергію, особливо в найтяжчий для роботи станції проміжок часу – від настання вечірньої темряви до зачинення вінницьких магазинів о 20.00 [25, с. 1]. Абонентам, що встановлювали в себе більше лампочок, ніж їх було на початку приєднання до мережі, погрожували відключенням від електрики [26, с. 1].

У листопаді 1916 р. гостру кризу через відсутність нафти переживала електростанція в Кам’янці–

Подільському, адже понад два місяці місто очікувало на відправлені залізницею з Царицина цистерни [27, с. 3].

Зрештою, зростання витрат на паливо, змащувальне масло та механічні деталі, збільшення утримання технічного персоналу й робітників електростанцій протягом воєнних років неминуче призводили до підняття плати для абонентів за спожиту енергію [28, с. 2]. У Вінниці з 14 (1) січня 1917 р. тариф для населення підвищили з 35 до 40 коп. за 1 кВт/год, таким чином вирівнявши його із встановленою ще напередодні платою для торговельних закладів та громадських установ [29, с. 1].

Отже, протягом Першої світової війни процес виробництва електричної енергії на Поділлі відбувся за надзвичайно складних обставин. Постійні перебої із надходженням до міст кам’яного вугілля та нафти на тлі зростаючого навантаження на місцеві електростанції час від часу створювали загрозу припинення освітлення міських вулиць та будівель у регіоні. За таких умов розширення електромереж у містах фактично зупинилося, а міське господарство та звичайні мешканці – користувачі станцій – змушені були вдаватися до обмеження використання лампочок розжарювання. Безперечно, це було лише однією з проблем повсякденного життя міських населених пунктів Подільської губернії, тому висвітлення багатьох його інших аспектів залишається актуальним.

Список використаних джерел

1. The Economics of World War I / edited with Harrison M. – Cambridge: Cambridge University Press, 2005. – 345 p.
2. Сидоров А. Л. Экономическое положение России в годы Первой мировой войны / А. Л. Сидоров. – М., 1973. – 656 с.; Реснт О. Перша світова війна і Україна / О. Реснт, О. Сердюк. – К., 2004. – 480 с.
3. Халлюк А. М. Залізничний комплекс України в роки першої світової та громадянської воєн / А. М. Халлюк // Історія народного господарства та економічної думки України: 36. наук. праць. – Київ, 2005. – Вип. 37–38. – С. 96–105; Богатчук С. С. Вплив залізничного будівництва на економічний розвиток України в кінці XIX – на початку XX ст. / С. С. Богатчук // Наукові записки Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського. Вип. 5. Серія: Історія: Збірник наукових праць / За заг. ред. проф. П. С. Григорчука. – Вінниця, 2003. – С. 43–46.
4. Вільшанська О. Повсякденне життя населення України під час Першої світової війни / О. Вільшанська // Український історичний журнал. – 2004. – № 4. – С. 56–70.
5. Вінниця: Історичний нарис / [гол. ред. Подолинний А. М. та ін.]. – Вінниця: Книга-Вега, 2007. – 304 с.
6. Єсюнін С. М. Благоустрій та створення міської інфраструктури у містах Подільської губернії у другій пол. XIX – на поч. XX ст. / С. М. Єсюнін // Матеріали XIII Подільської історико-краєзнавчої конференції / [редкол.: О. М. Завальнюк, В. І. Войтенко, Л. В. Баженов (відп. ред.) та ін.]. – Кам’янець-Подільський: Абетка, 2010. – С. 323–336.
7. Рост Винницы // Юго-западный край. – 1916. – 24 мая. – С. 2.
8. Только электричество! // Подолянин. – 1914. – 4 октября. – С. 4.
9. В целях экономии... // Подолянин. – 1914. – 5 ноября. – С. 3.
10. Державний архів Вінницької області (далі – ДАВіО). – Ф. Д–230. – Оп. 1. – Спр. 1616. – 437 арк.
11. На многих боковых улицах... // Юго-западный край. – 1915. – 4 января. – С. 2.
12. С возвышением цен... // Юго-западный край. – 1915. – 18 октября. – С. 2.
13. ДАВіО. – Ф. Д–230. – Оп. 1. – Спр. 1510. – 744 арк.
14. Там само. – Спр. 1040. – 35 арк.
15. Державний архів Хмельницької області (далі – ДАХмО). – Ф. 409. – Оп. 1. – Спр. 393. – 133 арк.

16. Волковинський В. М. Бойові дії та військові операції на українських землях у період Першої світової війни / В. М. Волковинський // Український історичний журнал. – 2004. – №4. – С.38–56.
17. Мальцовские заводы... // Юго-западный край. – 1915. – 27 мая. – С.2.
18. В виду недостаточности... // Юго-западный край. – 1915. – 19 октября. – С.2.
19. В винницком Городском Управлении... // Юго-западный край. – 1915. – 12 октября. – С.2.
20. На основании постановления... // Юго-западный край. – 1915. – 24 апреля. – С.2.
21. ДАХМО. – Ф.227. – Оп.3. – Спр.8595. – 537 арк.
22. Там само. – Спр.8605. – 86 арк.
23. ДАВіО. – Ф. Д-286. – Оп.1. – Спр.509. – 366 арк.
24. Недавно в “Русском Слове”... // Юго-западный край. – 1916. – 11 ноября. – С.2.
25. От Винницкой Городской Управы // Юго-западный край. – 1916. – 30 сентября. – С.1.
26. От Винницкой Городской Управы // Юго-западный край. – 1916. – 16 октября. – С.1.
27. Каменецкая центральная электрическая станция... // Юго-западный край. – 1916. – 7 ноября. – С.2–3.
28. Несмотря на громадный рост цен... // Юго-западный край. – 1916. – 31 декабря. – С.2.
29. 1916–12–31–ЮЗК–1–От Городской Управы // Юго-западный край. – 1916. – 31 декабря. – С.1.

References

1. The Economics of World War I / edited with Harrison M. – Cambridge: Cambridge University Press, 2005. – 345 p.
2. Sidorov A. L. Jekonomicheskoe polozhenie Rossii v gody Pervoy mirovoj vojny / A. L. Sidorov. – M., 1973. – 656 s.; Reyent O. Persha svitova vyna i Ukrayina / O. Reyent, O. Serdyuk. – K., 2004. – 480 s.
3. Khakhlyuk A. M. Zaliznychnyy kompleks Ukrayiny v roky pershoyi svitovoyi ta hromadyans'koyi voyen / A. M. Khakhlyuk // Istoriya narodnoho hospodarstva ta ekonomichnoyi dumky Ukrayiny: Zb. nauk. prats'. – Kyiv, 2005. – Vyp.37–38. – S.96–105; Bohatchuk S. S. Vplyv zaliznychnoho budivnytstva na ekonomichnyy rozvytok Ukrayiny v kintsі XIX – na pochatku XX st. / S. S. Bohatchuk // Naukovi zapysky Vinnyts'koho derzhavnogo pedahohichnoho universytetu imeni Mykhayla Kotsyubyn's'koho. Vyp.5. Seriya: Istoriya: Zbirnyk naukovykh prats' / Za zah. red. prof. P. S. Hryhorchuka. – Vinnytsya, 2003. – S.43–46.
4. Vil'shans'ka O. Povsyakdenne zhyttya naselennya Ukrayiny pid chas Pershoyi svitovoyi vyny / O. Vil'shans'ka // Ukrayins'kyy istorychnyy zhurnal. – 2004. – №4. – S.56–70.
5. Vinnytsya: Istorychnyy narys / [hol. red. Podolynnyy A. M. ta in.]. – Vinnytsya: Knyha-Veha, 2007. – 304 s.
6. Yesyunin S. M. Blahoustriy ta stvorennia mis'koyi infrastruktury u mistakh Podil's'koyi huberniyi u druhiy pol. XIX – na poch. XX st. / S. M. Yesyunin // Materialy XIII Podil's'koyi istoryko-kraeyznavchoyi konferentsiyi / [redkol.: O. M. Zaval'nyuk, V. I. Voytenko, L. V. Bazhenov (vidp. red.) ta in.]. – Kam'yanets'–Podil's'kyy: Abetka, 2010. – S.323–336.
7. Rost Vinnicy // Jugo-zapadnyj kraj. – 1916. – 24 maja. – S.2.
8. Tol'ko jelektrichestvo! // Podoljanin. – 1914. – 4 oktjabrja. – S.4.
9. V celjah jekonomii... // Podoljanin. – 1914. – 5 nojabrja. – S.3.
10. Derzhavnyy arkhiv Vinnyts'koyi oblasti (dali – DAViO). – F. D-230. – Op.1. – Spr.1616. – 437 ark.
11. Na mnogih bokovyh ulicah... // Jugo-zapadnyj kraj. – 1915. – 4 janvarja. – S.2.
12. S vozvysheniem cen... // Jugo-zapadnyj kraj. – 1915. – 18 oktjabrja. – S.2.
13. DAViO. – F. D-230. – Op.1. – Spr.1510. – 744 ark.
14. Tam samo. – Spr.1040. – 35 ark.
15. Derzhavnyy arkhiv Khmel'nyts'koyi oblasti (dali – DAKhMO). – F.409. – Op.1. – Spr.393. – 133 ark.
16. Volkovyn's'kyy V. M. Boyovi diyi ta viys'kovi operatsiyi na ukraiyins'kykh zemlyakh u period Pershoyi svitovoyi vyny / V. M. Volkovyn's'kyy // Ukrayins'kyy istorychnyy zhurnal. – 2004. – №4. – S.38–56.
17. Mal'covskie zavody... // Jugo-zapadnyj kraj. – 1915. – 27 maja. – S.2.
18. V vidu nedostatochnosti... // Jugo-zapadnyj kraj. – 1915. – 19 oktjabrja. – S.2.
19. V vinnickom Gorodskom Upravlenii... // Jugo-zapadnyj kraj. – 1915. – 12 oktjabrja. – S.2.
20. Na osnovanii postanovlenija... // Jugo-zapadnyj kraj. – 1915. – 24 aprelja. – S.2.
21. DAHMO. – F.227. – Op.3. – Spr.8595. – 537 ark.
22. Tam samo. – Spr.8605. – 86 ark.
23. DAViO. – F. D-286. – Op.1. – Spr.509. – 366 ark.
24. Nedavno v “Russkom Slove”... // Jugo-zapadnyj kraj. – 1916. – 11 nojabrja. – S.2.
25. Ot Vinnickoj Gorodskoj Upravy // Jugo-zapadnyj kraj. – 1916. – 30 sentjabrja. – S.1.
26. Ot Vinnickoj Gorodskoj Upravy // Jugo-zapadnyj kraj. – 1916. – 16 oktjabrja. – S.1.
27. Kameneckaja central'naja jelektricheskaja stancija... // Jugo-zapadnyj kraj. – 1916. – 7 nojabrja. – S.2–3.
28. Nesmotrja na gromadnyj rost cen... // Jugo-zapadnyj kraj. – 1916. – 31 dekabrja. – S.2.
29. 1916–12–31–JuZK–1–Ot Gorodskoj Upravy // Jugo-zapadnyj kraj. – 1916. – 31 dekabrja. – S.1.

Gerasimov T. Yu., a candidate of historic sciences, a doctoral student of History and culture of Ukraine department of Vinnytsia State Pedagogical University after Mykhailo Kotsyubynskiy (Ukraine, Vinnytsa), tinger84@gmail.com

Electric supply of towns in the province of Podillia during the First World War (August 1914 – February 1917)

The peculiarities of electric supply of the towns of Podillia in the period of the First World War in the context of town daily life history of the region are analyzed on the base of archival documents and periodical press. The objective and subjective factors that had negative influence on the process of electric power production and electric nets spreading for the population needs in the towns of the province of Podillia are established. The activity of local self-government bodies for the provision of electric power stations with raw materials and technical equipment is described. The measures of local powers directed to the street electrical lighting are educated. The periodical attempts of the municipality of Vinnytsia to increase the industrial capacity of town electric power station during the investigated period are shown.

Keywords: electric power, electric power station, lighting, daily life, Podillia, the First World War.

Герасимов Т. Ю., кандидат исторических наук, докторант кафедры истории и культуры Украины, Винницкий государственный педагогический университет им. Михаила Коцюбинского (Украина, Винница), tinger84@gmail.com

Електропостачання міст Подільської губернії в роки Першої світової війни (август 1914 р. – лютий 1917 р.)

На основі архівних документів і періодическої печати проаналізовані особливості здійснення електропостачання подільських міст в роки Першої світової війни в контексті дослідження міської повсякденної історії регіону. Установлені об'єктивні та суб'єктивні фактори, які негативно впливали на процес виробництва електроенергії та розповсюдження електричних мереж для потреб населення міст Подільської губернії. Охарактеризована діяльність місцевих органів самоуправління по забезпеченню електростанцій сировиною та технічним обладнанням. Освітлено заходи місцевих властей, направлені на регулювання міського вуличного електричного освітлення. Показано неодноразові спроби винницького муніципалітету збільшити виробничі потужності міської електростанції в період досліджуваного періоду.

Ключевые слова: электроэнергия, электростанция, освещение, повседневность, Подолье, Первая мировая война.

* * *

УДК 94(=161.2):070.489]“1860/1880”(045)

Егоров В. В.

кандидат історичних наук, доцент
кафедри політичних наук, Київський національний
університет будівництва і архітектури
(Україна, Київ), egorov.1977@email.ua

УКРАЇНСЬКЕ ПИТАННЯ НА СТОРІНКАХ ЧАСОПISУ “ВІСНИКА ЄВРОПИ” У 1860–1880-х РР.

Йдеться про українське питання на сторінках “Вісника Європи” одного з провідних часописів в Російській імперії другої половини XIX ст. Серед